

Türk Spor Politikalarında Engelli Bireylerin Yeri ve Önemi

Ahmet Azmi Yetim¹

Gamze Durmuş²

İsa Doğan³

Özet

Bu çalışma, engelli bireylerin spora katılımını teşvik eden politikaları ve sporun bireysel ve toplumsal etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Engelli bireyler için spor, fiziksel, zihinsel ve sosyal sağlıklarının gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır. Türkiye’de spor politikalarının temeli, 1982 Anayasası’nın 59. maddesiyle atılmış olup, sporun bir kamu hizmeti olduğu vurgulanmıştır. Engelli bireylerin spor yoluyla rehabilitasyonu ve topluma entegrasyonu, 2000’li yıllarda sosyal politikaların bir parçası haline gelmiştir. Bu dönemde, 5378 sayılı “Engelliler Hakkında Kanun” ile engelli bireylerin spor yapma hakkı yasal güvence altına alınmış ve spor alanlarının erişilebilirliği gibi düzenlemeler yapılmıştır.

Gençlik ve Spor Bakanlığı ile yerel yönetimler, engelli bireylerin spora katılımını artırmak için çeşitli projeler yürütmektedir. Spor federasyonları ve sivil toplum kuruluşları, spor tesislerinin erişilebilirliği, sporcuların eğitimi ve donanım eksikliklerinin giderilmesine yönelik çalışmalar yapmaktadır. Bununla birlikte, engelli bireylerin spor yapmasına engel olan fiziksel altyapı eksiklikleri, toplumsal önyargılar ve ekonomik zorluklar gibi faktörler devam etmektedir.

Çalışma, engelli bireylerin spor yapma oranını artırmak ve sporun toplumsal entegrasyon aracı olarak kullanılmasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Eğitim ve farkındalık kampanyalarının yanı sıra uygun altyapının sağlanmasıyla, engelli bireylerin spor yoluyla yaşam kalitesinin artırılması hedeflenmektedir. Bu politikalar, engelli bireylerin yalnızca profesyonel düzeyde değil, amatör ve rekreatif faaliyetlerle de topluma kazandırılmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

- 1 Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi aayetim@gazi.edu.tr, 0000-0002-4209-0441
- 2 Dr., gamzeakca6706@gmail.com, 0000-0002-4879-8280
- 3 Doç. Dr., Karabük Üniversitesi Hasan Doğan Spor Bilimleri Fakültesi, isadogan@karabuk.edu.tr, 0000-0002-4132-3274

1. Engelli Birey Kavramı ve Türkiye’de Engelli Bireylere Yönelik Politikalar

Engellilik, toplumsal ve bireysel boyutlarıyla ele alınması gereken çok yönlü bir kavramdır. Türkiye’de engellilik, 1 Temmuz 2005 tarihli ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’un 3. maddesinde tanımlanmıştır. Bu tanıma göre, fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerde belirli düzeyde kayıplar yaşayan bireyler, topluma eşit koşullarda tam katılımlarını engelleyen tutumlar ve çevresel koşulların etkisi altında olmaktadır. Bu bağlamda, engellilik yalnızca fizyolojik bozukluklarla sınırlı olmayıp, aynı zamanda ruhsal bozuklukları ve çevresel faktörlerden kaynaklanan engelleri de kapsayan bir durumdur (Odabaşı, 2019).

1970’li yıllardan itibaren, engelli bireylerin kendi sorunlarını tespit etmeleri ve çözüme kavuşturmaları konusunda söz sahibi oldukları örgütlenmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. 1981 yılında kurulan British Council of Organizations of Disabled People, engelli bireylerin taleplerini örgütlü bir yapı içinde sistematik hale getirmede önemli bir dönüm noktası olmuştur. İngiltere’deki bu hareket, yoksulluk ve engelliliğin aynı şekilde ele alınamayacağını, engelli bireylerin sosyal yaşamdan dışlanamayacağını ve güvenceli haklara sahip olmaları gerektiğini vurgulamıştır (Burcu, 2015).

Türkiye’ye baktığımızda, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ile engellilik, bir “eksiklik” durumu olarak tanımlanmıştır. Bu tanımla birlikte, engelliliğe yol açan eksikliklerin tespit edilmesi ve bu eksikliklerin sosyal politika araçları ve sosyal hizmet uygulamaları ile giderilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, engelli bireylerin sosyal güvenceye kavuşturulması, bu sürecin temel taşlarından biri olarak benimsenmiştir. Çalışma gücü yeterliliğindeki eksikliklere bağlı olarak engellilik hali, en az %40 oranında fonksiyon kaybı ile ölçülen tıbbi bir kriter üzerinden değerlendirilmiştir (İsbir, 2018).

Bu kapsamda, Türkiye’de engellilere yönelik anayasa ve yasal düzenlemeler, ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkesine dayanırken hem tıbbi hem de sosyal model yaklaşımlarını bir araya getiren bir çerçeve sunmaktadır. Tıbbi model, teşhis ve tedavi süreçlerinde ölçüt oluştururken, sosyal model engelli bireylerin toplumsal bütünleşmesini sağlamak adına uygulamalar geliştirilmesini hedeflemektedir. Sosyal ve çevresel engellerin ortadan kaldırılmasını amaçlayan bu yaklaşım, engelli bireylerin sosyal haklara erişimini artırmayı ve toplumsal hayata tam katılımlarını sağlamayı hedeflemektedir (Şaşmaz Kuşhan, 2022).

Engellilik, bireyin yaşamını doğrudan etkileyen bir durum olmakla birlikte, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk alanıdır. Engelli bireyler,

genellikle topluma aktif bir şekilde katılım sağlayamayan, iş ya da eğitim ortamlarında dışlanma deneyimleri yaşayan bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır. Engelli bireylerin karşılaştıkları bariyerler ne kadar fazla ise, toplumsal yaşamdan uzaklaşmaları da o ölçüde artmaktadır. Üstelik, birçok kişi yaşamları boyunca fiziksel yaralanma, hastalık ya da yaşlanma gibi nedenlerle engelli hale gelebilir (Levermore ve Beacom, 2009, s.99). Bu durum, engelliliğin yalnızca bireysel bir sağlık sorunu değil, sosyal ve çevresel faktörlerin etkisiyle şekillenen bir durum olduğunu göstermektedir.

Sosyal ve çevresel engeller, engelli bireylerin toplumsal yaşama tam katılımını önemli ölçüde sınırlandırmaktadır. Sosyal engellenme, bireylerin sosyal haklara ve temel hizmetlere erişimini kısıtlarken, çevresel engellenme fiziksel çevrenin erişilebilirliğiyle doğrudan ilişkilidir (Seyyar, 2015, s.89). Bu bağlamda, çevresel düzenlemeler ve sosyal politikalar, engelli bireylerin yaşam koşullarının iyileştirilmesinde oldukça önemlidir.

Engellilikle ilgili temel meselelerden biri, bireylerin yaşam koşullarının korunması ve geliştirilmesidir. Modern toplumlarda eşitlik hakkı ve ayrımcılık yasağı, temel bir insan hakkı olarak hem ulusal hem de uluslararası mevzuatlarla güvence altına alınmıştır. Ancak, engelli bireylerin eşit ve onurlu bir yaşam sürme hakkı, günümüzde halen tartışılan bir konu olmaya devam etmektedir. Bu bireylerin toplumla bütünleşme ve bir arada yaşama haklarının korunması, yalnızca bir sosyal adalet sorunu değil, aynı zamanda acil çözüm gerektiren bir insanlık meselesidir. Türkiye’de engelli bireylere yönelik politikaların, yalnızca bireylerin temel haklarını güvence altına almakla kalmayıp, onların toplumsal hayata tam ve eşit katılımını sağlamaya yönelik olması, bu alandaki en önemli hedeflerden biri olarak öne çıkmaktadır.

1.1. Engelli Tanımı

Tarihsel olarak, 1990 yılına kadar Türkçede “engelli” kelimesi yerine sıklıkla “sakat”, “malul” ve “özürlü” terimleri kullanılmıştır. Mevzuatta ise genellikle “sakatlık” ifadesine daha fazla yer verilmiştir. 1990’lı yıllarla birlikte, kullanım “özürlülük” terimine kaymaya başlamış ve 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 sayılı Özürlüler Kanunu ile “özürlülük”, “sakat” ve benzeri ifadeler resmi terminolojide yer almıştır. Ancak bu terimlerin olumsuz çağrışımları nedeniyle, 25 Nisan 2013 tarihinde çıkarılan 6462 sayılı Engelliler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile bu tür ifadeler “engelli” ve “engellilik” olarak değiştirilmiş, yasa yapıcı bu konuda bir standart oluşturmuştur. Türk hukukunda engelli kavramına ilişkin en güncel ve kapsamlı tanım, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ile yapılmıştır (Deniz, 2020).

Engellilik, biyolojik açıdan değerlendirildiğinde, genellikle bir biyolojik rahatsızlık olarak tanımlanmaktadır (Demirbilek, 2013). Bununla birlikte, literatürde engellilik kavramı farklı araştırmacı ve kurumlar tarafından çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Birleşmiş Milletler Sakat Hakları Bildirgesi'ne göre, engelli birey, "günlük yaşamın özel, sosyal ve rutin gereksinimlerini tek başına karşılamakta zorluk çeken veya karşılayamayan kişiler" olarak tanımlanmıştır (Öztürk, 2012). 5378 sayılı Engelliler Kanunu'nun 3. maddesi ise engelliliği, "doğuştan ya da sonradan bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve toplumsal yetilerini çeşitli derecelerde kaybetmiş olması nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlamak ve günlük gereksinimlerini karşılamakta güçlük çeken kişi" şeklinde açıklamaktadır. Bakıma muhtaç engelli bireyler ise "resmi sağlık kurumları raporu ile ağır engelli olduğu belgelenen, günlük yaşamın rutin gereksinimlerini önemli ölçüde yerine getiremeyen ve bu nedenle yaşamını sürdürebilmek için başkalarının bakımına ihtiyaç duyan kişiler" olarak tanımlanmaktadır (Bilge, 2017; Şen, 2018).

Engellilik durumunun bireylerin farklı ihtiyaç ve gereksinimlerine göre çeşitlilik göstermesi, engellilik durumlarının sınıflandırılmasını gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda, engel türleri genel bir çerçeveye sınıflandırılmış ve altı başlık altında ele alınmıştır: Ortopedik/bedensel engelli, görme engelli, işitme engelli, dil ve konuşma engelli, zihinsel engelli ve süregelen hastalıklar (Özhan, 2017).

1.2. Engelli Bireylere Yönelik Devlet Politikaları

Engellilere yönelik olumsuz çağrışımlı ifadelerin toplumdan arındırılması ve toplumsal bilinç düzeyinin artırılmasına yönelik mücadeleler, tarihsel olarak 20. yüzyılın sonlarına dayanmaktadır. Ancak bu ifadelerin yasal düzenlemelerle standart hale getirilmesi, Türkiye'de ancak 2013 yılında mümkün olabilmıştır (RG:28636, 2013). Bu adım, engellilik kavramının hem dilsel hem de sosyal ve politik düzeyde daha kapsayıcı hale gelmesi açısından önemlidir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, engelli bireylerin haklarını eşitlik ilkesi doğrultusunda sosyal ve ekonomik haklar çerçevesinde ele almaktadır. 2010 yılında yapılan anayasa değişiklikleri ile engellilere yönelik pozitif ayrımcılık uygulamalarının eşitlik ilkesine aykırılık teşkil etmeyeceği açıkça belirtilmiştir. Bu düzenleme, dezavantajlı grupların durumlarının iyileştirilmesi için alınan tedbirlerin yasal dayanağını oluşturmuş ve engelli bireylerin toplumda eşit bir şekilde yer almasını sağlamaya yönelik politikaların temel taşlarından biri olmuştur. Engelli haklarına ilişkin devlet politikasının temel dayanaklarını

ise Anayasa, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun oluşturmaktadır.

Anayasanın 10. maddesi, herkesin kanun önünde eşit olduğunu vurgularken, devletin bu eşitliği hayata geçirmek için gerekli tedbirleri almakla yükümlü olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, dezavantajlı toplumsal kesimlerin durumlarının iyileştirilmesine yönelik alınacak tedbirlerin, eşitlik ilkesine aykırılık teşkil etmeyeceği hüküm altına alınmıştır. 42. madde ise eğitim ve öğrenim hakkını düzenleyerek, kimsenin bu haktan mahrum bırakılmayacağını ve özel eğitim ihtiyacı olan bireyler için kamu yararı gözetilerek gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini ifade etmektedir. Çalışma hakkını düzenleyen 49. ve 50. maddeler, bireylerin özel durumlarının çalışma şartlarına yansıtılmasını zorunlu kılmakta ve uygun olmayan koşullarda çalıştırılmalarını yasaklamaktadır. 61. madde ise sosyal güvenlik yönünden özel korunmaya muhtaç kesimlere yönelik devletin görevlerini tanımlamakta, engelliler ve diğer dezavantajlı gruplara insan onuruna yaraşır bir yaşam sağlanmasını zorunlu kılmaktadır (T.C. 1982 Anayasası).

Engelli bireylere yönelik yasal düzenlemelerden biri olan 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, 1 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, engelliliğin önlenmesi, engelli bireylerin sağlık, eğitim, istihdam ve sosyal güvenlik gibi alanlardaki sorunlarının çözülmesi, topluma aktif katılımlarının sağlanması ve yaşamlarını zorlaştıran odakların ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır. Kanunun 15. maddesi, engelli bireylerin eğitim haklarının hiçbir şekilde engellenemeyeceğini açıkça hükme bağlamış ve engelli çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin, engelli olmayan bireylerle eşit eğitim imkanlarından yararlanmasını ve bütünleştirici bir ortamda eğitim almasını zorunlu kılmıştır (Engelliler Hakkında Kanun, 2005).

Engelli bireylere yönelik politikalar, yalnızca hakların güvence altına alınmasını değil, aynı zamanda toplumsal yaşamda sosyal ve ekonomik zafiyetlerin ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda, Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından hazırlanan Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi, engelli bireylerin topluma kazandırılması için çeşitli hedefler belirlemiştir. Bu hedefler arasında şunlar yer almaktadır:

- Engelli bireylerin sosyal hayata kazandırılmasına yönelik programların düzenlenmesi,
- Toplumsal hassasiyetin artırılması için kitle iletişim araçlarının etkili kullanımı ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapılması,
- Kentsel düzenlemelerde engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun çözümler geliştirilmesi,

- Engelli bireylerin yasal hakları konusunda bilinçlendirme çalışmalarının yaygınlaştırılması,
- Gerekli görüldüğünde, engelli bireylerin ailelerine psiko-sosyal destek hizmetlerinin sunulması,
- Engelli bireylerin sosyal, kişisel ve kültürel gelişimlerine yönelik faaliyetlerin düzenlenmesi,
- Engelli bireylere yönelik spor organizasyonlarının gerçekleştirilmesi ve bu alanda uzmanların yetiştirilmesi,
- Engelli bireylerin barınma ihtiyaçlarını karşılayacak tesislerin kurulması ve sayılarının artırılması (GSB, 2015; Mumcu, 2018).

Bu politikalar, engelli bireylerin günlük yaşamlarını kolaylaştırmanın ötesinde, topluma tam ve eşit katılımlarını sağlamayı hedeflemektedir. Eğitim, istihdam, sosyal destek ve spor gibi alanlarda alınan bu tedbirler, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırarak, toplumsal hayata aktif ve eşit bireyler olarak katılmalarını mümkün kılmaktadır. Türkiye'nin engelli bireylere yönelik politikaları, sosyal ve ekonomik hakları kapsayıcı bir anlayışla gelişimini sürdürmekte ve bu alandaki ulusal ve uluslararası standartlarla uyum göstermektedir.

1.3. Engelli Bireylere Yönelik Hükümet Programları

Engellilere yönelik politikaların kamu politikalarında nasıl ele alındığı, hükümet programları ve kalkınma planlarında belirginleşmektedir. Cumhuriyet tarihinden bugüne dek, engellilik 30. Hükümet'e kadar hükümet programlarında kavramsal veya olgusal olarak ele alınmamış, ilk kez Süleyman Demirel'in başbakanlığında 30. Hükümet'te "sakatlık" kavramı çerçevesinde yer bulmuştur. Bu programda iş gücünü kaybeden bireyler ve yaşlılara ekonomik destek sağlanması vurgulanmıştır (TBMM, Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri: 27 Ekim 1965-26 Mart 1971, 2013). Takip eden 31. ve 32. Hükümet programlarında sosyal devlet anlayışı bağlamında engelli bireylerin ücretsiz sağlık hizmetlerinden faydalanmaları ve rehabilitasyon merkezlerinin artırılması hedeflenmiştir (TBMM, Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri: 27 Ekim 1965-26 Mart 1971, 2013).

37. Hükümet döneminde Bülent Ecevit'in liderliğinde engellilik, sosyal güvenlik sisteminin bir parçası olarak ele alınmış (TBMM, Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri: 26 Mart 1971-17 Kasım 1974, 2013), ancak sonraki birkaç hükümet programında bu konuya değinilmemiştir. İlk kez 40. Hükümet'te engellilik, doğrudan kavramsal

olarak ele alınmış ve meslek edindirme, sanat eğitimi ve gelir güvencesi sağlama gibi hedefler belirlenmiştir (TBMM, Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri: 17 Kasım 1974-12 Kasım 1979, 2013). Takip eden hükümetlerde sosyal güvenlik ve sosyal yardım politikaları, engelli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik uygulamalar olarak devam etmiştir (Aktel ve Erten, 2017).

38. ve 46. Hükümet programlarında engelliler için sağlık hizmetlerinden yararlanma ve sosyal güvenlik kapsamının genişletilmesi hedeflenmiş, 47. Hükümet döneminde ise engellilerin korunması ve istihdam edilmesi odaklı bir yaklaşım benimsenmiştir (TBMM, Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri: 9 Kasım 1989-30 Ekim 1995, 2013). 55. Hükümet döneminde, engelli politikalarında önemli bir değişiklik gerçekleşmiş, “özürlü” ve “sakat” gibi olumsuz çağrışımlı ifadeler terk edilmeye başlanmış ve engelli bireylerin spora katılımı gibi daha geniş sosyal politikalar hedeflenmiştir (TBMM, Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri: 30 Ekim 1995-11 Ocak 1999, 2013).

Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki 59. ve 60. Hükümet dönemlerinde engellilere yönelik pozitif ayrımcılık politikaları genişletilmiş, engelliler için istihdam teşvikleri ve sosyal hizmetlerin artırılması hedeflenmiştir. Bu dönemde kamu binaları ve sosyal tesislerin erişilebilir hale getirilmesi gibi somut uygulamalar da yer bulmuştur (TBMM, Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri: 11 Ocak 1999-29 Ağustos 2014, 2013).

62. Hükümet’ten itibaren “özürlü” ifadesi tamamen terk edilmiş ve engellilere yönelik politikalar modern sosyal devlet anlayışı çerçevesinde ele alınmıştır. Engelli bireylerin sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamda tam katılımını destekleyen projeler geliştirilmiş, eğitim ve istihdam olanaklarının artırılması hedeflenmiştir (Başbakanlık, 62. Hükümet Programı, 2014). 64. ve 65. Hükümet dönemlerinde ise engelli yaşam merkezlerinin kurulması, teknolojiye erişimin artırılması ve fiziksel erişilebilirlik projelerinin teşvik edilmesi gibi uygulamalar ön plana çıkmıştır (Başbakanlık, 64. ve 65. Hükümet Programları, 2015, 2016).

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesiyle birlikte, 66. Hükümet döneminde engellilere yönelik politikalar “Yüz Günlük İcraat Programı” ve “Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı” kapsamında ele alınmıştır. 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Programı’nda engellilerin eğitime ve sosyal yaşama katılımının artırılması, gençlik merkezlerinin erişilebilir hale getirilmesi, engelli spor projelerinin teşvik edilmesi ve konut tasarımlarının engelli bireylere uygun hale getirilmesi gibi hedefler belirlenmiştir

(Cumhurbaşkanlığı, 2018; Cumhurbaşkanlığı, 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 2019).

Bu süreç, Türkiye’de engellilere yönelik politikaların zamanla daha kapsayıcı ve sistematik hale geldiğini göstermekte; eğitim, sağlık, spor, istihdam ve sosyal güvenlik gibi alanlarda atılan adımlarla engelli bireylerin topluma tam katılımının sağlanması hedeflenmektedir.

1.4. Engelli Bireylere Yönelik Kalkınma Planları

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde 1963 yılından itibaren on bir kalkınma planı açıklanmış ve bu planlarda engellilere yönelik çeşitli hedefler belirlenmiştir. İlk kalkınma planlarından itibaren engellilik genellikle “sakatlık” kavramıyla ele alınmış ve sosyal hizmetler kapsamında değerlendirilmiştir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967), engelli bireylerin çalışma hayatına katılmasını toplumsal refahın artırılması amacıyla ele almıştır (DPT, 1963). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)* ise, rehabilitasyon merkezlerinin yetersizliğine dikkat çekmiş, engelli bireylerin sosyal ve ekonomik hayata katılımını artırmaya yönelik sosyal yardım ve rehabilitasyon politikalarını önermiştir (DPT, 1968).

Üçüncü ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planları (1973-1983), engelli bireyler için rehabilitasyon merkezlerinin geliştirilmesi, huzurevi ve kreş gibi sosyal hizmet tesislerinin yaygınlaştırılması gibi hedefler belirlemiştir. Ayrıca sosyal hizmetlerin tek bir çatı altında toplanması ve engellilerin çevresel sorunlarına çözüm üretilmesi planlanmıştır (DPT, 1973; 1979).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), engellilerin özel eğitim ihtiyaçlarının karşılanması, iş gücüne katılımlarını artıracak yasal düzenlemelerin yapılması ve sosyal yardımların güçlendirilmesini öngörmüştür (DPT, 1985). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)* ise, dezavantajlı grupların istihdam, eğitim ve rehabilitasyon olanaklarının geliştirilmesi ve özel sektör iş birliklerinin teşvik edilmesi gibi daha kapsamlı politikalar sunmuştur (DPT, 1990).

Yedinci ve Sekizinci Kalkınma Planları (1996-2005), aile eğitiminin desteklenmesi, engelli bireylerin istihdamına yönelik düzenlemeler ve kentsel planlamada engelli bireylerin ihtiyaçlarına öncelik verilmesi gibi hedefler içermiştir. Ayrıca 1999 yılında onaylanan ILO Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Sözleşmesi ile istihdam politikaları yenilenmiştir (DPT, 1996; 2001).

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), engellilerin sosyal ve ekonomik yaşama katılımını artırmayı hedeflerken, eğitim, sağlık ve istihdam alanlarında

yeni politikalar geliştirmiştir. 5378 sayılı Özürlüleri Kanunu, bu dönemde yürürlüğe girerek engellilerin temel haklarını güvence altına almıştır (DPT, 2007).

Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018), engellilerin eğitim ve istihdam olanaklarının artırılması, evde bakım hizmetlerinin genişletilmesi, kent planlarının erişilebilir hale getirilmesi ve sağlık turizmi kapsamında engelli bakım merkezlerinin geliştirilmesi gibi hedeflere odaklanmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013).

On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), engelli bireylerin istihdam edilebilirliğini artırmak, meslek edindirme ve rehabilitasyon programlarını yaygınlaştırmak, sportif faaliyetlere katılımı teşvik etmek ve kamusal alanları erişilebilir hale getirmek gibi politikaları önceliklendirmiştir. Ayrıca, engelli bireylere yönelik sosyal hizmetlerin çeşitlendirilmesi ve yerel yönetimlerin bu hizmetlerdeki rolünün artırılması hedeflenmiştir (Cumhurbaşkanlığı, 2019).

Bu kalkınma planları, engellilik kavramının zamanla daha kapsayıcı bir anlayışla ele alındığını göstermektedir. Eğitim, istihdam ve sosyal destek alanlarında geliştirilen politikalar, engelli bireylerin toplumsal hayata tam katılımını sağlamayı amaçlamaktadır.

2. Engelli Bireyler ve Spor

Engelli bireyler için spor, yalnızca fiziksel bir aktivite değil, onların sağlıklarını, sosyal entegrasyonlarını ve yaşam kalitelerini artıran önemli bir araçtır. Tarihsel süreçte engelli sporlarının gelişimi, sosyal hakların genişlemesi, uluslararası yasaların yürürlüğe girmesi ve DSÖ, UNESCO, Paralimpik Komite gibi uluslararası örgütlerin etkin desteğiyle hız kazanmıştır. Özellikle Avrupa Konseyi'nin 1966 yılında ortaya koyduğu “Herkes İçin Spor” kavramı ve UNESCO'nun 1980'de hazırladığı “Bütün Dünya İçin Spor Programı” sporun bireylerin sosyal ve fiziksel yaşam kalitesini artırmadaki rolünü vurgulamıştır (Cheri ve ark., 2012, s.851).

Sporun, engelli bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığını destekleyici etkisi büyüktür. Planlı spor etkinlikleri, bireylerin fiziksel sağlıklarını iyileştirirken sosyal ilişkilerini güçlendiren bir rehabilitasyon aracı olarak da işlev görür. Spor, yalnızca fiziksel faydalar sağlamakla kalmaz, aynı zamanda özgüven kazandırarak bireyin toplumsal hayata entegrasyonunu kolaylaştırır. Engelliler için spor, saldırganlık, kıskançlık ve utangaçlık gibi olumsuz duyguların kontrol altına alınmasına ve toplumsal etkileşim becerilerinin geliştirilmesine yardımcı olur (Savucu vd., 2006, s.105). Bu açıdan spor, bireyin yalnızlık hissini azaltan ve topluma katılımını artıran bir dönüşüm aracıdır.

Paralimpik oyunların başlangıcı, engelli sporlarının uluslararası düzeye taşınmasında bir dönüm noktası olmuştur. İlk olarak 1948'de Dr. Ludwig Guttmann'ın öncülüğünde düzenlenen Stoke Mandeville Oyunları, zamanla Paralimpik Oyunlara evrilmiş ve 1960 Roma Olimpiyatları'nda resmi bir etkinlik olarak kabul edilmiştir (Bailey, 2008: 1). Bu tür organizasyonlar, engelli bireylerin ulusal ve uluslararası düzeyde temsil edilmesine olanak sağlamış, onların toplumsal statülerini güçlendirmiştir (Gold ve Gold, 2007).

Engelli bireylerin spor yapabilmesi için altyapının onların ihtiyaçlarına uygun düzenlenmesi gereklidir. Spor merkezlerinde kişisel bakım ve günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecek alanlar oluşturulmalı ve bu merkezlerde eğitimli personel bulundurulmalıdır (Çınarlı ve Ersöz, 2010, s.145). Ayrıca, seçilen spor türlerinin bireylerin fiziksel kapasitelerine uygun olması önemlidir; aksi halde fayda yerine zarar görülebilir (Kalyon, 1992, s.289). Uygun altyapı ve eğitimli personel desteği, engelli bireylerin bağımsız şekilde spor yapmalarını ve topluma daha aktif bir şekilde katılmalarını sağlar.

Spor, engelli bireylerin sosyal yaşamda kimlik ve statü kazanmalarına olanak tanır. Sportif yarışmalara katılım, bireylerin kendilerini topluma daha ait hissetmesini sağlarken, uluslararası organizasyonlar engelli bireylerin başarılarını sergilemeleri ve toplumsal farkındalık yaratmaları için önemli bir platform oluşturur (Avrupa Komisyonu, 2012). Bu etkinlikler, engelli bireylerin yalnızca bireysel gelişimlerini değil, aynı zamanda toplumun engelli haklarına yönelik daha geniş bir anlayış geliştirmesini de teşvik eder.

Engelli bireyler için spor, yalnızca rehabilitasyon veya fiziksel aktivite değil, aynı zamanda topluma entegrasyonun bir aracı ve yaşam kalitesini artıran bir motivasyon kaynağıdır. Spor, engelli bireylerin potansiyellerini keşfetmelerine ve hayata daha olumlu bir perspektiften bakmalarına olanak tanır. Bu nedenle, engelli bireyler için sporun bireysel faydalarının yanı sıra toplumsal dönüşümdeki etkisi de göz ardı edilmemelidir.

2.1. Engelli Bireylerin Spora Katılımındaki Engeller

Engelli bireyler için spor, onların fiziksel sağlığını desteklemenin yanı sıra sosyal uyumlarını artıran ve yaşam kalitelerini yükselten önemli bir araçtır. "Herkes İçin Spor" anlayışının gelişimi, engelli bireylerin de sporun sosyal ve sağlıkla ilgili faydalarından yararlanmasını sağlamıştır (Konar ve Pepe, 2009). Ancak engelli bireylerin spora katılımı konusunda hâlâ önemli eksiklikler bulunmaktadır. Spor yapamayan engelli bireyler genellikle hareketsiz bir yaşam sürmekte; motor beceri eksiklikleri, öfke kontrol sorunları, sosyalleşme zorlukları gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır (Sonuç, 2012). Sporun bu bireyler için fiziksel, sosyal ve psikolojik faydaları

düşünüldüğünde, fırsat eşitliğinin sağlanması ve spora erişim önündeki engellerin kaldırılması gereklidir.

Spor, engelli bireylerin hem fiziksel hem de ruhsal sağlığını destekler. Fiziksel aktivite, bireylerin motor becerilerini geliştirirken öfke ve saldırganlık gibi olumsuz duygularını kontrol etmelerine yardımcı olur (İlhan, 2008). Ayrıca, bireylerin topluma uyum sağlamalarını ve sosyal rollerini daha etkin bir şekilde yerine getirmelerini kolaylaştırır (Tekkurşun ve ark., 2018). Ancak bu faydaların gerçekleşebilmesi için engelli bireylerin spor yapabilecekleri uygun ortamlar sağlanmalıdır. Spor merkezlerinde kişisel bakım ve tuvalet ihtiyaçlarını karşılayacak alanların bulunması ve bu alanda eğitimli personelin istihdam edilmesi, bireylerin bağımsız olarak spor yapabilmelerini mümkün kılar (Çınarlı ve Ersöz, 2010).

Engelli bireylerin spor yapmasını engelleyen birçok faktör bulunmaktadır. Fiziksel çevrenin yetersizliği, ulaşım zorlukları, toplumun ayrımcı tutumları ve önyargıları, bu bireylerin spor yapma motivasyonunu olumsuz etkileyen unsurlar arasında yer alır (Altun, 2010). Ayrıca, soyunma odaları gibi gerekli imkanların eksikliği ve spora teşvik edici rol modellerin bulunmaması da önemli sorunlardır. Engelli bireylerin bu zorluklarla baş edebilmesi için spor tesislerinin fiziksel engellere uygun hale getirilmesi ve toplumsal farkındalığın artırılması gerekmektedir (Yılmaz ve ark., 2021).

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin temel prensipleri, engelli bireylerin onuruna saygı, fırsat eşitliğinin sağlanması ve sağlık, sosyal yaşam, eğitim gibi alanlarda erişimlerinin artırılmasını vurgulamaktadır (WHO, 2016). Bu doğrultuda, engelli bireylerin spora katılımını artıracak somut adımların atılması gereklidir. Ülkemizde Anayasa'nın 58 ve 59'uncu maddeleri, sporun yaygınlaştırılması ve gençlerin kötü alışkanlıklardan korunması için devleti sorumlu tutmaktadır (T.C. 1982 Anayasası). Bu ilkelerin, engelli bireyleri de kapsayacak şekilde uygulanması yasal bir zorunluluktur.

Engelli bireylerin spora katılımını artırmak için bireysel ve çevresel engellerin aşılması gerekmektedir. Araştırmalar, bu bireylerin spor yapamamasının temel nedenlerini duygusal kaçınma, farkındalık eksikliği ve çevresel zorluklar olarak üç ana gruba ayırmaktadır (Yılmaz ve ark, 2021). Uygun altyapı sağlanmadıkça, engelli bireyler toplumsal yaşamda kendilerini izole hissedecek ve hareket özgürlükleri kısıtlanacaktır. Engelli bireylerin sosyal yaşama katılımını sağlamak için hareketlerini kısıtlayan tüm faktörlerin ortadan kaldırılması ve spora katılımın teşvik edilmesi, bireysel gelişimlerinin yanı sıra toplumsal farkındalığın artmasına da katkıda bulunacaktır (DDK, 2009; Yıldırım Ogan, 2024).

2.2. Paralimpik Oyunlar

Paralimpik oyunlar, engelli bireylerin spor faaliyetlerine katılımını artırmak ve toplumsal farkındalık yaratmak amacıyla doğmuş önemli bir harekettir. İlk defa 1948 yılında İngiltere’de, Dr. Ludwig Guttmann’ın öncülüğünde düzenlenen Stoke Mandeville Oyunları, iki rehabilitasyon merkezi arasında 16 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Bu etkinlik, rehabilitasyon süreçlerinde sporun kullanılmasının önemini ortaya koymuş ve hızla kabul görmüştür (Tweedy ve Howe, 2011, s.15). 1951 yılında Hollanda’dan katılımın sağlanmasıyla Paralimpik Hareket başlamış ve 1960 yılında Roma’da 23 ülkeden 400 sporcunun katıldığı ilk Paralimpik Oyunlar gerçekleştirilmiştir (IPC, 2016).

Paralimpik Kış Oyunları ise 1976 yılında İsveç’in Örnköldsvik kentinde düzenlenmiş, bu tarihten itibaren Kış Olimpiyatları’nı takiben dört yılda bir yapılmaya başlanmıştır. 1992 Tignes-Albertville oyunlarından itibaren Paralimpik Oyunlar, Olimpiyatların düzenlendiği kentlerde gerçekleştirilmiştir. 2001 yılında IPC ve IOC arasında imzalanan “tek sözleşme, tek şehir” modeliyle oyunların organizasyonu daha güçlü bir iş birliğiyle yürütülmektedir (Güzel ve Kafa, 2016).

Paralimpik oyunlar, engelli bireylerin spor yapma hakkını evrensel bir düzeyde desteklerken, eşitlik, cesaret, kararlılık ve ilham gibi temel değerleri benimsemiştir (IPC, 2015). Günümüzde oyunlar, Stoke Mandeville’deki mütevazı başlangıcından uluslararası düzeyde büyük bir spor organizasyonuna dönüşmüş ve 2016 Rio Oyunları’nda 159 ülkeden 4.342 sporcuyla ağırlamıştır (Konar ve Pepe, 2009, s.161). Paralimpik hareket, engelli bireyler için sadece spor yapma imkanı değil, aynı zamanda toplumsal eşitlik ve farkındalık yaratma misyonunu da üstlenmiştir.

Paralimpik spor branşları, yaz ve kış oyunları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yaz oyunlarında tekerlekli sandalye basketbol, atletizm, yüzme, okçuluk gibi branşlar yer alırken; kış oyunlarında buz hokeyi, alp disiplini ve curling gibi dallar bulunmaktadır (Mumcu, 2019). Branşların seçimi, engelli bireylerin engel durumlarına uygun olması ve eşit şartlarda mücadele sağlanması amacıyla yapılmaktadır. Tokyo 2020 ve Paris 2024 oyunları programında atletizm, tekerlekli sandalye basketbol, badminton, yüzme gibi 23 branş yer almıştır. Bununla birlikte, IPC ve IOC’nin belirlediği sınırlamalar gereği, oyunlarda en fazla 23 paralimpik spor branşına yer verilebilmektedir (TMPK, 2021).

Paralimpik oyunların başarısı, engelli bireylerin sportif alandaki varlığını güçlendirirken, toplumda eşitlik ve farkındalığı artırmıştır. Bu

organizasyonlar, yalnızca sporcu olarak değil, aynı zamanda engelli bireylerin toplumsal hayatın aktif bir parçası olmalarını teşvik eden bir platform sunmaktadır. Engellilere yönelik spor programlarının yaygınlaştırılması hem bireysel gelişim hem de toplumsal dönüşüm açısından büyük önem taşımaktadır.

2.3. Engellilere Yönelik Politikaların Spor Politikalarına Etkisi

Engellilere yönelik politikaların spor politikaları üzerindeki etkisi, bireyin hem fiziksel hem de psikolojik, zihinsel ve sosyal bütünlüğünü hedefleyen kapsamlı bir süreçtir. Sağlıklı yaşam yaklaşımının önemli bir unsuru olan spor, engelli bireyler için yalnızca fiziksel aktivitelerden ibaret değil, aynı zamanda onların özgüvenlerini artıran, toplumsal entegrasyonlarını kolaylaştıran ve yaşam kalitelerini yükselten bir araçtır. Bu bağlamda, sporun engelli bireyler üzerindeki etkisi, bireyin kendisiyle barışık bir ruh hali geliştirmesi ve toplumsal ilişkilerde daha aktif bir rol üstlenmesi bakımından oldukça önemlidir (Güzel & Kafa, 2016).

Engelli bireylerin spor aracılığıyla topluma entegrasyonu ve yaşam kalitelerinin artırılması hem merkezi hükümetin hem de yerel yönetimlerin daha etkin ve sürdürülebilir politikalar geliştirmesini gerektirmektedir. Spor mevzuatı, engelli bireylerin spora katılımını kolaylaştırmak ve teşvik etmek amacıyla bazı düzenlemeler içermektedir; ancak, bu alanda daha kapsayıcı ve kapsamlı bir yasal çerçeveye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, bireylerin kişisel deneyimleri ve kültürel değerlerinin, toplumsal farkındalığın artırılmasının yanı sıra, tutumların şekillenmesinde önemli bir rol oynadığı gözlemlenmektedir (Karacan Doğan ve ark., 2023).

Engelli bireylerin spor yoluyla kazandığı faydalar, onların eğitim süreçlerinden rehabilitasyonlarına, bireysel varoluşlarından toplumsal bütünleşmelerine kadar çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Bu etkiler, bireylerin fiziksel yeteneklerini geliştirmenin ötesinde, duygusal dayanıklılıklarını artırmalarına, sosyal becerilerini güçlendirmelerine ve toplum içinde eşit bir birey olarak kabul görmelerine katkı sağlamaktadır. Sporun engelli bireyler üzerindeki bütüncül etkisi, onların yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda zihinsel ve sosyal olarak da güçlenmelerini destekler. Örneğin, düzenli spor yapan bir engelli bireyin yalnızlık hissinden kurtulması, özgüveninin artması ve çevresiyle daha sağlıklı ilişkiler kurması, sporun bireysel ve toplumsal düzeyde nasıl bir dönüştürücü etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda, engelli bireylerin sporla güçlendirilmesi, onların hak ve ihtiyaçlarını gözeten politikaların spor politikalarıyla uyumlu bir şekilde geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Spor politikaları, engelli bireylerin

yaşam kalitesini artırmayı hedefleyen genel politikaların bir uzantısı olarak değerlendirilmelidir. Örneğin, spor tesislerinin engelli bireylerin kullanımına uygun hale getirilmesi, ulaşım ve erişim imkanlarının iyileştirilmesi gibi düzenlemeler, onların spor etkinliklerine katılımını artıran önemli adımlardır. Benzer şekilde, engelli bireylerin spor yapmalarını teşvik eden projelerin geliştirilmesi ve bu bireylerin yeteneklerine uygun spor dallarında kendilerini ifade etmelerine olanak tanıyan programların yaygınlaştırılması da politikaların kapsayıcı niteliğini güçlendirmektedir.

Engellilere yönelik politikalar ile spor politikalarının birleştiği noktada, bireylerin toplumsal hayata uyumu öncelikli hedeflerden biri haline gelir. Spor, engelli bireylerin yalnızca fiziksel sağlıklarını desteklemekle kalmaz, aynı zamanda onların sosyal sorumluluk sahibi bireyler olarak topluma katkıda bulunmalarını da teşvik eder. Bu süreçte, “iletişim her zaman ve her yerdedir” ilkesi önemli bir rol oynar (Karacan Doğan, 2018). Bu nedenle, engelli bireylerin spor yapma hakkını temel bir insan hakkı olarak gören politikaların geliştirilmesi, daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir toplum yapısına ulaşılmasında köprü görevi görmektedir.

Sporun engelli bireyler üzerindeki olumlu etkisi, bireysel gelişimle sınırlı kalmamakta; toplumsal bütünleşmeyi, sosyal farkındalığı ve politik duyarlılığı artıran bir süreç sunmaktadır. Engelli bireylere yönelik politikalar, spor politikalarıyla uyum içinde geliştirildiğinde, bu bireylerin yaşamlarına anlam katan ve onları güçlendiren bir sosyal ekosistem yaratılabilir. Bu bağlamda, engelli bireylerin sporla desteklenmesi hem bireysel hem de toplumsal düzeyde dönüşüm sağlayan bir araç olarak değerlendirilebilir.

2.4. Türkiye’de Engelli Spor Politikaları

Engellilere yönelik politikalar, Türkiye’de 1962 yılından itibaren hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP) aracılığıyla incelenebilir. 1960’lı yıllardan 1990’lı yıllara kadar medikal model odaklı olarak geliştirilen politikalar, engelli bireylerin tedavi ve bakımına öncelik vermiştir. Ancak 1990’lı yıllardan sonra sosyal model benimsenmiş ve toplumsal düzenin engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi hedeflenmiştir (Özgökçeler ve Alper, 2010). Bu doğrultuda, 1982 yılında Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan Dünya Eylem Programı’nda engellilere yönelik politikalar “önleme, rehabilitasyon ve fırsat eşitliği” başlıkları altında ele alınmıştır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı).

Türkiye’de engelli bireylerin spor yapma hakkı 1990 yılında düzenlenen Spor Şurası’nda alınan kararlarla daha belirgin hale gelmiştir. Bu kapsamda 21 Kasım 1990’da Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü bünyesinde Özürlüler

Spor Federasyonu kurulmuş, 1997 yılında bu federasyon “Engelliler Spor Federasyonu” olarak değiştirilmiştir. Zamanla yönetim ve organizasyon yapısındaki ihtiyaçlar nedeniyle federasyon, Bedensel, Görme, İşitme ve Zihinsel Engelliler Spor Federasyonları olarak dört ayrı yapıya ayrılmıştır. Sonrasında ise, Türkiye Zihinsel Engelliler Spor Federasyonu’nun ismi 10.02.2009 tarih ve 27137 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonu olarak değiştirilmiştir.

2005 yılında çıkarılan 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’un 33. maddesi, engelli bireylerin spor yapma hakkına yönelik düzenlemeler içermektedir. Kanun; spor tesislerinin erişilebilirliği, spor eğitim programları ve gerekli malzemelerin sağlanması gibi konularda düzenlemeler yapılmasını öngörmektedir (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2005). Türkiye, 2009 yılında BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme’yi kabul ederek, engelli bireylerin insan haklarını koruma ve güçlendirme taahhüdünde bulunmuştur. Sözleşmenin 30. maddesi, engelli bireylerin spor etkinliklerine katılımını artırmak için alınması gereken tedbirleri detaylı şekilde sıralamaktadır (Resmi Gazete, 2009).

Engelli bireylerin sporla rehabilitasyonunu amaçlayan politikalar arasında, spor tesislerinin engellilere uygun hale getirilmesi, özel eğitim merkezlerinde beden eğitimi ders saatlerinin artırılması ve ulusal/uluslararası etkinliklerde engelli bireylerin aktif katılımının sağlanması gibi başlıklar öne çıkmaktadır (Mumcu, 2018). Ayrıca, yerel yönetimlerin de spor politikaları kapsamında engelli bireyler için tesisler oluşturması ve hizmetler sunması önemli bir adım olmuştur (Kalaycı ve Akın, 2019).

2008 yılında yapılan Spor Şurası’nda engelli bireylerin spor yapma olanaklarını artırmaya yönelik çeşitli öneriler sunulmuştur. Bu öneriler arasında, engelli bireylere özel eğitim verecek beden eğitimi öğretmenlerinin istihdamı ve engelli bireylerin antrenörlük yapabilmesine yönelik teşviklerin artırılması yer almıştır (Konar ve Yıldırım, 2012). Günümüzde Gençlik ve Spor Bakanlığı öncülüğünde yürütülen spor politikaları, engelli bireyleri spora teşvik etmeyi, ulusal ve uluslararası müsabakalara katılımlarını sağlamayı ve spor yoluyla rehabilitasyonlarını desteklemeyi amaçlamaktadır (Gençlik ve Spor Bakanlığı).

Türkiye’de engelli bireylere yönelik spor politikaları hem ulusal irade hem de uluslararası sözleşmeler doğrultusunda gelişmiş, sosyal entegrasyonu ve fırsat eşitliğini hedefleyen kapsamlı bir yapıya kavuşmuştur. Bu politikaların başarıyla uygulanması, engelli bireylerin yaşam kalitesini artırmak ve topluma aktif katılımlarını sağlamak açısından dikkate alınması gereken bir konudur.

2.5. Spor Politikalarında Engelli Bireylerin Yeri

Spor, engelli bireylerin fiziksel ve ruhsal gelişimlerine katkı sağlayan işlevsel bir araç olarak önemini korumaktadır. Engelli bireylerin topluma entegrasyonu ve bireysel yaşam mücadelelerini sürdürebilmeleri açısından sporun teşvik edilmesi büyük bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, spor politikalarına kaynaklık eden tüm yasal düzenlemelerin, uluslararası anlaşmalar ve anayasal esaslara uygun olması gerekmektedir (Gözler, 2011).

Anayasa'nın 58. ve 59. maddeleri, gençlik ve spora ilişkin temel esasları düzenlemektedir. 58. madde gençleri kötü alışkanlıklardan koruma sorumluluğunu devlete yüklerken, 59. madde her vatandaşın ruh ve beden sağlığını geliştirme ve sporun yaygınlaştırılmasını teşvik etme görevini tanımlamaktadır (T.C. 1982 Anayasası). Eşitlik ilkesi gereği bu yükümlülüklerin engelli bireyleri de kapsamı anayasal bir zorunluluktur.

3289 sayılı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un 2. maddesi, engelli bireylerin spor yapabilmelerini sağlama, spor tesislerini erişilebilir hale getirme ve bu konuda eğitim programları geliştirme görevlerini tanımlamış ancak bu madde 703 sayılı KHK ile yürürlükten kaldırılmıştır. Buna karşılık, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un geçici 2. maddesi, kamuya ait sosyal alanların engelli bireylerin erişimine uygun hale getirilmesini hüküm altına almıştır. Ancak, engelli bireylerin spor faaliyetlerine yönelik doğrudan bir yasal düzenleme mevcut değildir (Çınarlı ve Ersöz, 2010).

Mevzuattaki bu eksikliklere rağmen, spor federasyonları ve sivil toplum kuruluşlarının engelli bireyleri spora teşvik etmek için yaptığı çalışmalar dikkate değerdir. Örneğin, Türkiye Milli Paralimpik Komitesi (TMPK) ve Türkiye Engelliler Spor Yardım ve Eğitim Vakfı (TESYEV), malzeme temini ve destek sağlama konusunda önemli katkılarda bulunmaktadır. Ancak, merkezi bir yasal dayanak olmaksızın bu alandaki çalışmaların sürdürülebilirliği risk altındadır (TMPK, 2020).

Yerel yönetimler, engelli bireylerin spora erişimlerini kolaylaştırmak ve toplumsal hayata daha aktif katılımlarını sağlamak için önemli bir rol üstlenmektedir. 2000'li yıllardan itibaren yerel yönetimlerin engellilere yönelik hizmetlerini artırdığı ve daha nitelikli hale getirdiği görülmektedir. Özellikle 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Yasası ve 5393 sayılı Belediye Kanunu gibi düzenlemelerle belediyelere engelli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik çeşitli sorumluluklar verilmiştir. Bu kapsamda belediyeler, engelli bireylerin spor yapabilecekleri tesislerin kurulmasını, mevcut tesislerin engelli bireylerin erişimine uygun hale getirilmesini ve spor faaliyetlerini

destekleyecek altyapının sağlanmasını görev edinmiştir (Kalaycı ve Akın, 2019).

Ayrıca birçok belediye, engelli bireylerin spor aktivitelerine katılmalarını teşvik etmek amacıyla ücretsiz spor kursları düzenlemekte, rekreatif etkinlikler organize etmekte ve engelli bireylere uygun spor malzemelerinin teminini sağlamaktadır. Engelli bireylere yönelik bu tür hizmetler, hem onların fiziksel ve ruhsal sağlıklarını desteklemekte hem de toplumsal uyumlarına katkı sunmaktadır. Yerel yönetimlerin bu alandaki çalışmaları, merkezi yönetim politikalarıyla desteklenerek, engelli bireylerin spora erişimindeki engellerin azaltılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu durum, yerel yönetimlerin engelli bireylerin spor yoluyla rehabilitasyonu ve toplumsal entegrasyonu konusundaki katkılarını daha da belirgin hale getirmektedir.

Spor mevzuatı engelli bireylerin spora katılımını kolaylaştırmak ve teşvik etmek için bazı düzenlemeler içermekle birlikte, bu alanda daha kapsamlı bir yasal çerçeveye ihtiyaç duyulmaktadır. Engelli bireylerin spor yoluyla topluma entegrasyonu ve yaşam kalitesinin artırılması için hem merkezi hem de yerel yönetimlerin daha etkin politikalar geliştirmesi gerekmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Sonuçlar

1. *Anayasal Dayanak ve Sporun Önemi:* 1982 Anayasası'nın 59. maddesi, sporun bir kamu hizmeti olduğunu vurgulayarak, toplumsal faydayı artırmayı hedeflemiştir. Ancak engelli bireylerin spor faaliyetlerine katılımında hedeflenen politikaların uygulamada yetersiz kaldığı gözlemlenmektedir (T.C. 1982 Anayasası).

2. *Engelli Bireylerin Sporla Bütünleşmesi:* Spor, engelli bireylerin fiziksel, sosyal ve psikolojik gelişimlerini destekleyen önemli bir araçtır. Ancak, altyapı eksiklikleri, eğitimsiz personel ve toplumsal farkındalık eksikliği, bu bireylerin spora erişimini sınırlamaktadır (Çınarlı ve Ersöz, 2010).

3. *Engelli Spor Politikalarının Tarihsel Süreci:* Türkiye'de engelli bireylerin spora katılımına yönelik düzenlemeler, 1990'lı yıllardan itibaren sosyal politikalar çerçevesinde ele alınmıştır. Ancak uygulamalarda devam eden eksiklikler, hedeflerin tam anlamıyla gerçekleşmesini engellemektedir (Şaşmaz Kuşhan, 2022).

Öneriler

1. *Kapsayıcı Spor Politikalarının Geliştirilmesi:*

- Spor tesislerinin engelli bireylerin kullanımına uygun hale getirilmesi için yatırımlar artırılmalı ve erişilebilirlik düzenli olarak denetlenmelidir.
- Engelli bireylerin ihtiyaçlarını dikkate alan ulusal spor politikaları geliştirilmelidir (Mumcu, 2018).

2. Eğitim ve Farkındalık Çalışmaları:

- Engelli bireylerin spor eğitimi için eğitim kurumlarında özel programlar hazırlanmalı, bu programları yürütecek eğitmenlerin yeterlilikleri artırılmalıdır.
- Toplumda sporun engelli bireyler için önemi konusunda farkındalık artırıcı kampanyalar ve etkinlikler düzenlenmelidir (Konar, 2003).

3. Yerel Yönetimlerin Rolü:

- Yerel yönetimler engelli bireylere yönelik ücretsiz spor etkinliklerin ve kursların yapılmasını arttırmalıdır.
- Belediyelerin spor tesislerini engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun hale getirme sorumluluğu artırılmalı, bu konuda merkezi yönetim ile iş birliği sağlanmalıdır (Kalaycı ve Akın, 2019).

4. Kurumsal İş Birlikleri:

- Kamu ve özel sektör iş birliği ile engelli bireylerin spor yapmasını kolaylaştıracak projeler teşvik edilmelidir.
- Gençlik ve Spor Bakanlığı, yerel yönetimler ve federasyonlar arasında daha etkin koordinasyon sağlanmalıdır.

5. Rekabetçi ve Rekreatif Faaliyetlerin Desteklenmesi:

- Engelli bireyler için yerel ve ulusal spor turnuvaları artırılmalı, bu etkinliklere katılım teşvik edilmelidir.
- Rekreatif faaliyetlerin yaygınlaştırılmasıyla, engelli bireylerin sporu bireysel yaşamlarının bir parçası haline getirmesi sağlanmalıdır (Konar, 2003).

6. Engelli Spor Federasyonlarının Güçlendirilmesi:

- Engelli spor federasyonlarının altyapısı iyileştirilmeli, sporcular için gerekli ekipman ve teçhizat sağlanmalıdır.
- Federasyonların organizasyonel kapasitesi artırılarak, ulusal ve uluslararası müsabakalara katılım teşvik edilmelidir (Şaşmaz Kuşhan, 2022).

7. Engelli Ailelerinin Katılımı:

- Aileler, engelli bireylerin spora katılımı konusunda bilinçlendirilmelidir.
- Ailelerin de spor faaliyetlerine katılımını destekleyen projeler geliştirilmelidir.

8. Ulusal ve Uluslararası Yaklaşımlar:

- Uluslararası iyi uygulamalardan faydalanılarak, Türkiye’de engelli bireylerin spora erişimini artıracak projeler geliştirilmelidir.
- Engelli sporcuların uluslararası platformlarda daha aktif rol almasını sağlamak için yenilikçi politikalar hayata geçirilmelidir.

Sonuç olarak, engelli bireylerin spor yoluyla topluma kazandırılması, sadece bireysel gelişimlerine değil, toplumsal yapının daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir hale gelmesine de katkı sağlayacaktır. Bu hedef doğrultusunda, politika yapıcılarının kapsayıcı yaklaşımlar geliştirmesi ve uygulayıcıların bu politikaları etkin bir şekilde hayata geçirmesi gerekmektedir. Spor, engelli bireylerin yaşam kalitesini artıran bir araç olarak daha güçlü bir şekilde desteklenmelidir.

Kaynaklar

- Altun, B. (2010). *Bedensel engellilerin sportif aktivitelere katılımının yaşam kalitesi üzerine etkisinin değerlendirilmesi*[Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Ana Bilim Dalı.
- Avrupa Komisyonu. (2012). *EU guidelines on dual careers of athletes*. Erişim 09 Şubat 2024, http://ec.europa.eu/assets/eac/sport/library/documents/dual-career-guidelines-final_en.pdf
- Bailey, S. (2008). *Athlete first: A history of the paralympic movement*. John Wiley and Sons.
- Bilge, B. (2017). Görme engelli kişiler için konut tasarımında ulaşılabilirlik. *Proceedings of INTCESS 2017 4th International Conference on Education and Social Sciences*, 6–8.
- Burcu, E. (2015). *Engellilik sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.
- Cheri, B., Stuart, E., & Willick, M. D. (2012). The paralympic movement: Using sports to promote health, disability rights, and social integration for athletes with disabilities. *American Academy of Physical Medicine and Rehabilitation*, 4(10), 851–856. Erişim 18 Şubat 2017, <http://www.sciencedirect.com/sci-hub.io/science/article/pii/S1934148212004224>
- Cumhurbaşkanlığı. (2018). *Yüz günlük icraat programı*. Ankara.
- Cumhurbaşkanlığı. (2019). *2019 yılı Cumhurbaşkanlığı yıllık programı*. Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- Çınarlı, S., & Ersöz, G. (2010). Engellilere yönelik spor hizmetlerinin gelişimi açısından sponsorluk ve vergisel düzenlemelere ilişkin öneriler. *SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(12), 141–156.
- Devlet Denetleme Kurulu (DDK). (2009). Türkiye’de sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler alanındaki yasal ve kurumsal yapının incelenmesi, aile, çocuk, özürlü, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlerin ve sosyal yardımların genel olarak değerlendirilmesi, bu hizmetlerin düzenli ve verimli şekilde yürütülmesinin ve geliştirilmesinin sağlanması raporu. Ankara.
- Demirbilek, M. (2013). Zihinsel engelli bireylerin ve ailelerinin gereksinimleri. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 7(3), 58–64.
- Deniz, B. (2020). *Engelli hakları ve ayrımcılık yasağı*. Seçkin Yayınları.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (1963). *Kalkınma planı (Birinci Beş Yıl): 1963-1967*. T.C. Başbakanlık.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (1968). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1968-1972*. T.C. Başbakanlık.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (1973). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1973-1977*. T.C. Başbakanlık.

- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1979-1983*. T.C. Başbakanlık.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (1985). *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1985-1989*. T.C. Başbakanlık.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (1990). *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1990-1994*. T.C. Başbakanlık.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (1996). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1996-2000*. T.C. Başbakanlık.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2001). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: 2001-2005*. T.C. Başbakanlık.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2007). *Dokuzuncu kalkınma planı: 2007-2013*. T.C. Başbakanlık.
- Engelliler Hakkında Kanun. (2005).
- Gold, J. R., & Gold, M. M. (2007). Access for all: The rise of the Paralympic Games. *Journal of the Royal Society for the Promotion of Health*, 127(3), 133-141.
- Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB). (2015). *Gençlik ve spor belgesi*. Erişim: 20 Eylül 2016, http://www.gsb.gov.tr/public/edit/files/Mevzuat/ulusal_genclik_ve_spor_politikasi.pdf
- Güzel, N. A., & Kafa, N. (2016). *Engellilerde spor ve sınıflandırma*. Gazi Kitabevi.
- World Health Organization (WHO). (n.d.). Fact sheets. Erişim: 10 Aralık 2023, <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs352/en>
- International Paralympic Committee (IPC). (2015). *2015-2018 Raporu*. Erişim: 12 Aralık 2024, https://www.paralympic.org/sites/default/files/document/150619133600866_2015_06+IPC+Strategic+Plan+2015-2018_Digital.pdf
- International Paralympic Committee (IPC). (2016). Ülke katılımcı ve madalya sayıları. Erişim: 20 Eylül 2024, <https://www.paralympic.org/results/historical>
- İlhan, L. (2008). Eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarda beden eğitimi ve sporun sosyalleşme düzeylerine etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(1), 315-324.
- İsbir, E. G. (2018). Engellilerin anayasal haklarını kullanmalarını zorlaştıran sebepler. *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1), 1-30.
- Kalaycı, S., & Akın, A. (2019). Engellilere yönelik yerel sosyal hizmetlerde belediyelerin yeri: Malatya Büyükşehir Belediyesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(2), 663-674.
- Kalyon, T. A. (1992). *Özürlülerde sportif etkinlikler* (s. 250-284). Ankara.
- Karacan Doğan, P. (2018). Halkla İlişkiler-Public Relations "PR". Ankara: Gazi Kitabevi.

- Karacan Doğan, P., Doğan, İ., & Çetinkayalı, G. (2023). Examination of the Attitudes of Sports Science Students Towards Autism Spectrum Disorder in Terms of Various Variables. *International Journal of Sport Culture and Science*, 11(4), 232-246.
- Konar, N., & Pepe, K. (2009). Rehabilitasyon, engelliler sporu ve paralimpikler. *Yeni Dünya Düzeninde Olimpizm Sempozyumu*. Hacettepe Üniversitesi. Erişim: 12 Ocak 2024, http://sporbilimleri.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2014/06/33.-Makale_Layout-1.pdf
- Konar, N., & Yıldırım, İ. (2012). Engelliler için beden eğitimi ve spor öğretmenliği: Gereksinim ve bir program modeli. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 14(2), 208–216.
- Levermore, R., & Beacom, A. (2009). Opportunities, limitations, questions. In *Sport and international development*(pp. 246–268). London: Palgrave Macmillan UK.
- Mumcu, H. E. (2018). *Engelli spor politikaları (Avrupa Birliği ülkeleri ile Türkiye karşılaştırması)*. Akademisyen Yayıncılık.
- Nalbant, S., & Izgar, N. (2018). Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi kurumlarının beden eğitimi öğretmeni istihdamına bakış açısı. *Ulusal Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1), 68–83.
- Odabaşı, F. K. (2019). Anayasa Mahkemesi kararları ışığında engelli hakları ve engellilerin korunması. İ. Sağlam & Ö. K. Coşgun (Eds.), *Ulusal ve uluslararası mevzuat çerçevesinde engelli hakları, yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri sempozyumu* (s. 121–140). Seçkin Yayınları.
- Özgökçeler, S., & Alper, Y. (2010). Özürlüler Kanunu'nun sosyal model açısından değerlendirilmesi. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 33–54.
- Özhan, E. T. (2017). Engelli bireylerin turizm faaliyetlerine yönelik motivasyon ve beklentilerinin analizi: Muğla örneği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 706–725.
- Öztürk, M. (2012). *Türkiye'de engellilik gerçeği raporu*. Canda Özür Olmaz Derneği. İstanbul: MÜSİAD Cep Kitapları Dizisi.
- Savucu, Y., Sirmen, B., İnal, S., Karahan, M., & Erdemir, İ. (2006). Zihinsel engelli bireylerde basketbol antrenmanının fiziksel uygunluk üzerine etkilerinin belirlenmesi. *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 20(2), 105.
- Seyyar, A. (2015). *Dünyada ve Türkiye'de engelli dostu sosyal politikalar*. Rağbet Yayınları.
- Sonuç, A. (2012). *Zihinsel engellilerde sporun öfke düzeyine etkisi* [Yüksek lisans tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi]. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı.

- Şaşmaz Kuşhan, N. (2022). *Türkiye’de engelliler üzerine spor politikalarındaki yeri* [Yüksek lisans tezi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi]. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şen, M. (2018). Türkiye’de engellilere yönelik istihdam politikaları: Sorunlar ve öneriler. *SGD - Sosyal Güvenlik Dergisi*, 8(2), 129–152.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (2013). *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri: 11 Ocak 1999 - 29 Ağustos 2014* (Cilt 10). TBMM Basım Evi.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (2013). *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri: 12 Kasım 1979 - 9 Kasım 1989* (Cilt 7). TBMM Basım Evi.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (2013). *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri: 17 Kasım 1974 - 12 Kasım 1979* (Cilt 6). TBMM Basım Evi.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (2013). *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri: 30 Ekim 1995 - 11 Ocak 1999* (Cilt 9). TBMM Basım Evi.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (2013). *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri: 9 Kasım 1989 - 30 Ekim 1995* (Cilt 8). TBMM Basım Evi.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (2013). *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri: 26 Mart 1971 - 17 Kasım 1974* (Cilt 5). TBMM Basım Evi.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (2013). *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri: 20 Kasım 1961 - 27 Ekim 1965* (Cilt 3). TBMM Basım Evi.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (2013). *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri: 27 Ekim 1965 - 26 Mart 1971* (Cilt 4). TBMM Basım Evi.
- Tekkurşun, D. G., İlhan, E. L., Esentürk, O. K., & Kan, A. (2018). Engelli bireylerde spora katılım motivasyon ölçeği (ESKMÖ): geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 16(1), 95–106.
- Türkiye Milli Paralimpik Komitesi (TMPK). (2021). *Ana Sayfa*. <http://www.tmpk.org.tr/> adresinden alınmıştır (Erişim Tarihi: 11 Şubat 2024).
- Tweedy, S., & Howe, D. (2011). Introduction to the Paralympic Movement. In Vanlandewijck, J. K., & Thompson, W. (Eds.), *The Paralympic Athlete* (pp. 3–29). Wiley Blackwell.
- World Health Organization (WHO). (2016). Disability. Erişim: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs352/en>

- Yıldırım Ogan, H. (2024). *Kamu ve özel sektöre ait spor tesislerinin engelli bireylerin kullanımına uygunluğunun araştırılması* [Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi]. Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Yılmaz, S. H., İlhan, E. L., & Yarayan, Y. E. (2021). Engelli bireylerde spora katılımın önündeki zorlanmalar ölçeği geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 26(3), 315–332.